

Miksi lääkäri ei kelpaa lääkäriksi?

Korkeakoulutetut maahanmuuttajat Suomen työmarkkinoilla¹

Henna Kyhä

Suomen kasvavasta maahanmuuttajaväestöstö noin viidennes on korkeakoulutettuja. Hyvästä koulutuksesta ja pitkästä kotimaassa hankitusta työkokemuksesta huolimatta heillä on usein vaikeuksia työllistyä suomalaisille työmarkkinoille. Tavallisimpia syitä ovat heikko suomenkielen taito, ulkomaalaistausta sekä vähäiset työnhakua edistävät yhteydet. Koulutettujen maahanmuuttajien kiusana ovat myös monenlaiset muut työllistymisestä. Tietyillä aloilla, kuten opetus- ja terveydenhoitoalalla, vaaditaan muodollista pätevyyttä tai virallista lupaa ammatinharjoittamiseen. Täydentävien ja pätevöittävien koulutusten avulla korkeakoulutetuista maahanmuuttajista voitaisiin saada työntekijöitä työvoimapulasta kärsiville aloille.

Suomi on muuttunut lyhyessä ajassa maastamuuttoaasta ulkomaan kansalaisia vastaanottavaksi maaksi. Vielä 1980-luvulla Suomeen muuttaneiden ulkomaalaisten määrä oli varsin vähäinen. Pääosa maahanmuutosta ennen 1990-lukua koostui kotimaahansa palanneista suomalaisista tai heidän jälkeläisistään. Sittenmin syntyperäisen ulkomaalaisväestön määrä alkoi merkittävästi kasvaa. 1990-luvun aikana maahanmuuttajien määrä yli nelinkertaistui ja nousi runsaasta 20 000:sta 90 000:een. Huomattavin lisäys tapahtui vuonna 1991, jolloin kasvua oli peräti 43 prosenttia edellisvuoteen verrattuna. Tällä hetkellä Suomessa asuu runsaat 100 000 ulkomaan kansalaista. Heidän osuutensa koko väestöstä on 2 prosenttia, mikä on EU-maiden pienin. Suomen maahanmuuttajat muodostavat varsin heterogeenisen ryhmän. Esimerkiksi vuonna 2003 Suomessa asui yli 160 eri kansalaisuusryhmää, joista suurimpana ryhmänä venäläiset. (Tilastokeskus 2004.)

Maahanmuuttajien suurin kasvu ajoittui 1990-luvun pahimpiin lamavuosiin, joten maamme taloudellinen tilanne ei siis ainakaan houkuttellut tulijoita. Voimakasta maahanmuuttajaväes-

tön kasvua selittää sen sijaan presidentti Koiviston vuonna 1990 inkeriläisille lupaama paluumuuttajan asema. Neuvostoliiton hajoaminen vuonna 1991 johti turvapaikanhakijoiden lisääntymiseen. Pakolaisia on tullut Suomeen 1990- ja 2000-luvulla myös Somaliasta, entisen Jugoslavian alueelta, Irakista ja Iranista. Myös avioituminen suomalaisen kanssa on tavallinen syy muuttaa Suomeen. Vasta viime vuosina Suomen hyvä taloudellinen tilanne on lisännyt työperäistä muuttoa². (Korkiasaari & Söderling 1994, 254–256; Salmio 2000.)

Suomessa on viime vuosina tehty ahkerasti maahanmuuttajiin liittyvää tutkimusta. Näissä tutkimuksissa on tarkasteltu mm. suomalaisten asenteita maahanmuuttajia kohtaan, maahanmuuttajien elinoloja Suomessa sekä heidän työllistymistään suomalaisille työmarkkinoille. Tutkimuksissa maahanmuuttajia on usein tarkasteltu koko maahanmuuttajaväestön tai tietyn kansalaisuusryhmän näkökulmasta. (esim. Forsander 2000, 2002; Suurpää 2002; Harinen 2003; Pohjanpää ym. 2003.) Pelkästään korkeakoulutettuihin maahanmuuttajiin kohdistuvaa tutkimusta on tehty vähän (ks. Haapakorpi 2004). Tässä tut-

kimuksessa keskityn kotimaassaan korkeakoulututkinnon suorittaneisiin maahanmuuttajiin ja heidän työmarkkinatilanteeseen Suomessa. Kysyn, mihin korkeakoulutetut maahanmuuttajat työllistyvät sekä mitkä tekijät voivat edistää tai estää koulutettujen maahanmuuttajien työllistymistä.

Vieraan maan tutkinnolla suomalaisille työmarkkinoille

Työmarkkinoilla on viime vuosina tapahtunut muutoksia, jotka vaikuttavat väistämättä myös Suomessa asuvien ulkomaalaisten työllistymiseen. Yhtäältä normaalityösuhteet vähenevät, toisaalta työttömien ja työllisten välinen raja muuttuu häilyvämmäksi. Eripituiset työttömyysjaksot ja määräaikaiset työsuhteet ovat yleistyneet kaikilla koulutusasteilla. (Suikkanen ym. 2001, 36; Suutari 2003.) On selvää, että vaikutukset jo lähitokohdiltaan suomalaisia vaikeammassa asemassa oleviin maahanmuuttajiin ovat rajummat. Maahanmuuttajien työmarkkinakelpoisuuden saavuttaminen ja työmarkkinoille pääseminen muodostuukin usein pitkäksi prosessiksi.

Suomalaiset työmarkkinat ovat ongelmalliset kotimaassaan pitkälle kouluttautuneiden ja hyvään sosioekonomiseen asemaan tottuneiden maahanmuuttajien kohdalla. Aikaisemmissa tutkimuksissa (esim. Janiskaja-Lahti ym. 2002; Haapakorpi 2004) on todettu maahanmuuttajien työmarkkina-aseman heikkous suhteessa kantaväestöön ja toisaalta maahanmuuttajien aiempaan tilanteeseen kotimaassa. Koulutettujen maahanmuuttajien on todettu työskentelevän monesti tehtävissä, joihin suomalaista työvoimaa on vaikea saada. Usein maahanmuuttajien kohdalla puhutaankin niin sanotuista sisääntulotöistä tai -ammateista, joilla tarkoitetaan epävakaita työsuhteita, joissa tarvittava osaaminen (esimerkiksi kieli- tai ammattitaito) on tavalla tai toisella rajattu. Vaikka nämä työt eivät vastaa maahanmuuttajien koulutusta tai aikaisempaa työkokemusta, ne ovat monille ensiaskel kohti oman alan töitä. Sisääntulotyöt mahdollistavat oman alan töihin työllistymisen kannalta välttämättömän kulttuurisen ja sosiaalisen kompetenssin kehittymisen. Samalla suomen kielen taito kehittyy. (Forsander & Alitolppa-Niitamo 2000, 20–24.)

Maahanmuuttajien kotimaassa suoritettujen tutkintojen kelpoisuusehdot ovat koulutettujen maahanmuuttajien suurimpia esteitä suomalaisil-

le työmarkkinoille pyrittäessä. Kelpoisuusehdoilla tarkoitetaan virallisia tutkinnon tunnustamistai rinnastamispäätöksiä³. Tiettyjä julkisia virkoja haettaessa tarvitaan virallinen päätös tutkinnon tunnustamisesta tai lupa ammatin harjoittamiseen. Käytännössä työnantajan on usein vaikea saada käsitystä henkilön ammatillisesta osaamisesta vieraan maan tutkinnolla. Tilannetta helpottaa viranomaisten päätös siitä, mihin tarkoitukseen hakijan tutkinto kelpaa. (Saarinen 2000, 24–26; Opetushallitus 2004.)

Ammatillisen pätevyyden osoittaminen ei ole ongelmaton tai automaattinen järjestelmä, sillä tutkintojen tunnustaminen on kallista ja vaikeaa puuttuvien tutkintotodistusten sekä maiden erilaisten koulutusjärjestelmien vuoksi. Monille maahanmuuttajille, etenkin perheellisille, tunnustamiseen mahdollisesti sisältyvät täydentävät opinnot voivat olla hankalia suorittaa. Samoin tiedon saaminen prosessin kulusta ja vaatimuksista voi olla työlästä. Näistä syistä pätevytymisprosessi mielletään ylivoimaiseksi urakaksi. Monet ovatkin luopuneet akateemisesta urastaan ja ovat joko työttöminä, koulutustaan vastaamattomissa töissä tai hankkineet itselleen kokonaan uuden ammatin. Tilanne on turhauttava, sillä korkeakoulututkinnon suorittaminen kotimaassa on vaatinut aikaa ja panostusta. (Saarinen 2000; Huttunen 2002; OPM 2002.)

Tutkinnon tunnustamispäätöksen lisäksi työllistymiseen vaikuttaa se, miltä alalta tutkinto on hankittu. Osa ulkomailla suoritetuista tutkinnoista on helpommin suomalaisilla työmarkkinoilla hyödynnettävissä. Tietyiltä professionaalilta hankitut tutkinnot, kuten lääkärin tutkinnot, ovat suoraan ammattiin valmistavia, jolloin näiltä aloilta valmistuneet maahanmuuttajat yleensä tietävät mihin ja millaisiin tehtäviin heillä on uusilla työmarkkinoilla mahdollista työllistyä. Samoin joidenkin alojen työvoimatarve (esimerkiksi lääkärripula) helpottaa työmarkkinoille sijoittumista. Vaikeampaa siirtyminen työelämään voi olla niin sanotuilta generalistialoilta. Tällaisia ovat esimerkiksi yhteiskuntatieteellisen ja humanistisen alan tutkinnot. Näiltä aloilta valmistuneiden ongelmana on, ettei koulutus johda suoraan ammattiin kuten perinteisiltä professionaalilta hankitut tutkinnot. Koulutusta vastaavan työn löytyminen vieraan maan työmarkkinoilta on vaikeaa jos maahanmuuttajalla ei ole täsmällistä kuvaa alansa työtehtävistä. (Rouhelo 2001; Suutari 2003, 22–24.)

Työllistymistä pitkittää myös kynnys vastaanottaa muuta kuin oman alan työtä. Pitkään kouluttautuneet eivät ole valmiita menemään mihin tahansa työhön, vaan pysyvät ennemmin työttöminä kuin tekevät koulutustaan vastaamatonta työtä. Kynnyksen on todettu olevan suuri ennen kaikkea professionaaloilla. (Suutari 2003, 22–24.) Toisaalta Haapakorpi (2004, 32) on todennut korkeakoulutettujen maahanmuuttajien sijoittumisen matalan ammattitaidon tehtäviin olevan yleistä, mikäli koulutusta vastaavaa työtä ei ole tarjolla. Alemman tasoisten töiden tekeminen saattaa olla tilapäisesti välttämätöntä, sillä pitkään työmarkkinoiden reunalla odottelu on monille taloudellisesti mahdotonta. Pidemmän päälle kyse on kuitenkin niin yksilön kuin yhteiskunnanakin resurssien haaskauksesta.

Työmarkkinoiden näkökulmasta yksi syy työn ja koulutuksen kohtaamattomuuteen voi löytyä työmarkkinoiden lohkoutumisesta. Työmarkkinoiden lohkoutuminen tarkoittaa työmarkkinoiden jakaantumista osatyömarkkinoihin eli lohkoihin. Yhteistä lohkoutumisteorioille (esim. Pire 1979; Nätti 1988) on, että osatyömarkkinat nähdään keskenään hierarkkisina. Niillä kilpailevat eri kriteerein (pääomin) valikoituneet toimijat. Kun maahanmuuttaja yhteiskuntatieteiden maisterin tutkinnolla päätyy myyjäksi ruoka-kauppaan voi henkilön ominaisuuksien ja tutkinnon sijasta kyse olla vinoutuneista työmarkkinoista tai vääränlaisesta työvoimapolitiikasta. Tulisikin pohtia, miksi työmarkkinat eivät toimi järkevästi ja salli koulutettujen ja osaavien ihmisten saavuttaa uudessa maassa edes jollakin tasolla koulutustaan vastaavaa asemaa. Työmarkkinoiden kyvyttömyys hyödyntää korkeakoulutettujen osaamista johtaa väistämättä inhimillisten pääomien tuhlaukseen. (Rinne 1998, 20; Teichler 1999.)

Korkeakoulutetut maahanmuuttajat kyselyaineiston valossa

Viralliset tilastot Suomessa asuvista korkeakoulutetuista maahanmuuttajista ovat varsin puutteelliset.⁴ Esimerkiksi Tilastokeskuksen Ulkomaalaiset ja siirtolaisuus -tilasto-julkaisusta on saatavissa ainoastaan määrällistä tietoa kaikkien Suomessa asuvien maahanmuuttajien koulutuksesta. Siihen ei siis ole kerätty tietoa esimerkiksi korkeakoulutettujen maahanmuuttajien työmarkkinatilanteesta. Tilastokeskuksen vuoden 2003

lukujen mukaan Suomessa asuvista maahanmuuttajista vajaalla viidenneksellä oli korkea-asteen tutkinto. Koulutetuimpia olivat entisen Neuvostoliiton alueelta tulleet, vähiten korkea-asteen suorittaneita oli pakolaisina maahan saapuneissa. Keskiasteen käyneitä oli runsas viidennes ja enintään perusasteen suorittaneita oli vajaa 60 prosenttia kaikista maahanmuuttajista. (myös Pohjanpää ym. 2003.)

Virallisten tilastojen puutteen vuoksi tässä tutkimuksessa korkeakoulutettujen maahanmuuttajien työllistymistä tarkastellaan syksyllä 2004 kerätyn kyselyaineiston valossa. Kyselyyn vastanneet henkilöt tavoitettiin korkeakoulutetuille maahanmuuttajille tarkoitetusta SPECIMA-projektista⁵. Kyselylomake sisälsi taustatietojen lisäksi kysymyksiä muun muassa maahanmuuttajien tutkinnosta, heidän työtilanteestaan sekä lähtömaassa että Suomessa, vastaajien koulutukseen osallistumisesta sekä työttömyydestä Suomessa.

Kysely toteutettiin postikyselynä ja suomenkielisenä. Vastausprosentiksi saatiin 59 (n=95)⁶. Prosenttilukua voidaan pitää hyvänä, sillä usein vastausaktiivisuus maahanmuuttajille tarkoitetuissa kyselyissä jää kielellisten, kulttuuristen ym. syiden vuoksi alhaiseksi (vrt. Ylänkö 1997). Syynä korkeaan vastausprosenttiin voi olla se, että suurin osa vastaajista oli venäläisiä, joiden on aikaisemmissa tutkimuksissa (esim. Pohjanpää ym. 2003, 47) todettu vastaavan kyselylomakkeisiin varsin ahkerasti, toisin kuin joidenkin pakolaisryhmien, kuten somalialaisten, joiden on havaittu preferoivan haastatteluja aineistokeruumenettelmänä (esim. Janiskaja-Lahti ym. 2002). Lisäksi korkeakoulutettujen maahanmuuttajien orientoituminen kyselytutkimukseen saattaa olla helpompaa kuin muilla maahanmuuttajilla.

Korkeasta vastausprosentista huolimatta suuri osa (41 %) maahanmuuttajista jätti kuitenkin vastaamatta kyselyyn. Vastaamattomuuden syistä yksi merkittävin oli varmasti kielitaidon puute. Toiseksi erilaiset kulttuuriset syyt karsivat mahdollisesti vastaajia. Esimerkiksi työttömyyteen liittyvät asiat voidaan kokea joissain kulttuureissa hyvin henkilökohtaisina ja arkaluonteisina. Kolmanneksi kyselylomakkeen vaikeus oli varmasti osasyynä katoon. Osassa kysymyksistä edellytettiin monien vuosien takaisten elämäntilanteiden muistamista. Saatujen tulosten luotettavuutta arvioitaessa nouseekin esiin kysymys siitä miten tarkasti ihminen yleensä voi

muistaa 4–5 vuoden takaisia tapahtumia, saatikka pidempiä. Etenkin jos työsuhteet tai työttömyysjaksot ovat olleet kovin lyhyitä ja niitä on ollut useita, on asioita voitu helposti muistaa väärin.

Tutkittavat muodostivat taustoiltaan varsin heterogeenisen ryhmän. Maahanmuuttajista yhdeksällä kymmenestä oli ylempään korkeakouluasteen tutkinto. Loppuosalla oli joko tutkijakouluasteen, alemman korkeakouluasteen tai alimman korkea-asteen tutkinto. Aloittain tarkasteltuna lähes puolella maahanmuuttajista oli terveysalan koulutus. Ammatiltaan he olivat pääasiassa lääkäreitä tai hammaslääkäreitä. Viidenneksellä oli kasvatustieteellinen koulutus tai opettajakoulutus ja ammatiltaan he olivat useimmiten opettajia. Tämän jälkeen tulivat tekniikan ala (insinöörit ja diplomi-insinöörit) sekä humanistinen tai taideala⁷. Kaksi viidestä kyselyyn osallistuneesta oli saanut virallisen päätöksen tutkintonsa tunnustamisesta; kasvatustieteellisen tutkinnon tai opettajakoulutuksen suorittaneista yli kaksi kolmasosaa, terveysalan koulutuksen suorittaneista vajaa yksi kolmasosa.

Työllistymisen tarkoituksenmukaisuus?

Akateemisten maahanmuuttajien sijoittuminen suomalaisille työmarkkinoille on todettu olevan usein vaikeampaa kuin vähemmän koulutettujen maahanmuuttajien (esim. Huttunen 2002; Haapakorpi 2004, 26). Tätä on selitetty mm. aikaisemmassa maassa hankitun pitkän koulutuksen ja hyvän sosioekonomisen aseman myötä syntyneellä voimakkaalla ammatillisella sitoutuneisuudella sekä halulla käyttää kvalifikaatioita myös Suomessa. Monien korkeakoulutettujen maahanmuuttajien kohdalla ammatillinen status kuitenkin laskee uudessa maassa. Tilanne voi olla vaikea maahanmuuttajalle; aikaisemmin henkilö on ehkä ollut arvostetussa asemassa juuri ammattinsa vuoksi, uudessa maassa hän ei kelpaa edes alan yksikertaisimpiin tehtäviin. Kokeeko esimerkiksi lääkäriksi kouluttautunut ja lääkäriinä kotimaassaan toiminut henkilö ammattinsa edelleen lääkäriksi, vaikkei hän olisi uudessa maassa tehnyt päiväakkään koulutustaan vastaavaa työtä, vaan työskennellyt esimerkiksi keittiötyöntekijänä ravitsemisalalla?

Tutkimukseen osallistuneiden maahanmuuttajien työllisyystilanne oli heikko; kyselyhetkellä työssä oli noin kolmannes, loput olivat joko työt-

töminä tai osallistuivat työvoimapoliittiseen koulutukseen. Taulukossa 1 on esitetty työllistyneiden maahanmuuttajien Suomessa olon aikaiset ammatit tai työtehtävät korkeakoulututkinnon mukaan. Tiedot on koottu kaikista tutkittavien ilmoittamista Suomeen muuton jälkeisistä työsuhteista (n=207)⁸.

Taulukko 1. Ammatit tai työtehtävät, joihin maahanmuuttajat työllistyneet korkeakoulututkinnon mukaan (n=207), (%).

Korkeakoulututkinto ja ammatit tai tehtävät	%-osuus kaikista työsuhteista
Terveysalan tutkinto	38
Lääkäri	
Amanuenssi	
Hammashoitaja	
Hoitoapulainen	
Tutkimustyö	
Muu esim. keittiötyöntekijä, kodinhoitaja	
Kasvatustieteellinen tai opettajakoulutus	27
Opettaja	
Koulunkäyntiavustaja	
Tutkimustyö	
Muu esim. projektityöntekijä, lastenhoitaja, myyjä, elintarviketyöntekijä	
Humanistinen tai taidealan tutkinto	18
Opettaja, maahanmuuttajakouluttaja	
Kääntäjä, tulkki	
Muu esim. sihteeri, siivooja	
Tekniikan alan tutkinto	14
Suunnittelija, piirtäjä	
Muu esim. myyjä, siivooja, päiväkotiapulainen	
Yhteiskuntatieteellisen ja kaupallisen alan tutkinto	3
Asianajaja, tutkimustyö	
Yhteensä	100 %

Työllistyminen terveysalalle oli tavallisinta; 38 prosenttia kaikista kyselyssä ilmoitetuista ammanteista tai työtehtävistä oli terveysalan tutkinnon suorittaneita. Yleisimmät ammatit tai työtehtävät olivat lääkärin ammatti sekä amanuenssuurit⁹. Alan erilaiset hoitoapulaisen tehtävät tai muut avustavat työt olivat myös yleisiä. Tällaisissa tehtävissä työskentelevät olivat usein maahanmuuttajia, joilla ei syystä tai toisesta ollut

lääkärin ammatinharjoittamislupaa. Osan kohdalla lääkäriainekausien hankkiminen saattoi olla esimerkiksi kesken. Työn ja tutkinnon vastaamattomuudesta huolimatta positiivista näissä työtehtävissä oli työllistyminen oikealle alalle. Ammatinharjoittamisluvan hankkimisen muodostuessa ylivoimaiseksi urakaksi joudutaan usein sanomaan hyvästit suunnitellulle lääkäriuralle. Työllistyminen korkeakoulututkintoaan vastamattomiin suoritusasteen töihin (taulukossa keittiöapulaisen tai kodinhoitajan tehtävät) voivat tulla tällöin kyseeseen.

Myös opetusala työllisti maahanmuuttajia runsaasti. Niin kasvatustieteellisen kuin humanistisen alan tutkinnon suorittaneet työskentelivät erilaisissa opetustehtävissä. Opetusalalla niin sanotut etnospesifit työt ovat yleisiä. Etnospesifit työt ovat syntyneet maahanmuuttajapalveluiden myötä, jonka vuoksi työllistyvät heitä hyvin. (esim. Forsander 2002, 157; Haapakorpi 2004, 35–36.) Tarvetta voi esimerkiksi kouluissa olla maahanmuuttajien oman äidinkielen ja kulttuurin opetuksesta. Maahanmuuttajaopettajia oli aineistossa kahdenlaisia; toiset opettivat äidinkieltään suomalaisille, toiset suomen kieltä maahanmuuttajaoppilaille. Taulukon ammasteista kääntäjien ja tulkien työt voivat olla myös tällaisia etnospesifisiä töitä. Kasvatustieteellisen tutkinnon tai opettajakoulutuksen suorittaneilla koulunkäyntiavustajana toimiminen oli myös tavallista. Vaikka koulunkäyntiavustajan työt eivät täysin vastaakaan korkeakoulututkinnon tasoa, suuntaus omalle alalle oli kuitenkin oikea.

Maahanmuuttajat olivat työllistyneet myös työtehtäviin ja ammatteihin, jotka eivät vastanneet heidän korkeakoulututkintonsa tasoa eikä alaa. (ks. taulukossa kohdat *muu*). Kuten Haapakorpi (2004, 32) toteaa, mikäli maahanmuuttaja ei onnistu sijoittumaan koulutustaan vastaaviin töihin, sijoittuminen matalan ammattitaidon tehtäviin on yleistä. Tällaisia ovat siivoojan, keittiötyöntekijän ja myyjän työt. Suoritusasteen töiden vastaanottaminen saattaa olla välttämätöntä. Usein niistä pyritään omaa alaa vastaaviin töihin. Pidemmän päälle tällaiset työt ovat kuitenkin haitallisia; korkeakoulututkinnon osaaminen ruostuu ja vanhenee ja samalla työllistyminen koulutusta vastaavaan työhön vaikeutuu. Vaarana on myös suoritusasteen töiden leimautuminen maahanmuuttajien töiksi. Tässä tutkimuksessa suoritusasteen töiden osuus oli vähäinen, alle kymmenen prosenttia kaikista työsuhteista. Luku on

pieni verrattuna esimerkiksi Forsanderin (2002, 153–154) tutkimukseen, jossa ravintola- ja siivoustyöt sekä myyjän työt muodostivat lähes kolmanneksen maahanmuuttajien töistä. Tutkimuksessani maahanmuuttajien korkeakoulutusta selittää varmasti vähäistä suoritusasteen töiden osuutta; pitkään kouluttautuneet eivät välttämättä ole valmiita ottamaan vastaan mitä tahansa työtä, vaan haluavat pysyä ennemmin työttöminä kuin olla koulutustaan vastamattomissa töissä.

Valtaosa työllistyneistä oli löytänyt koulutustaan vastaavaa työtä. Maahanmuuttajien omien arvioiden mukaan runsas 70 prosenttia työsuhteista vastasi tutkittavien koulutusalaan, reilu 50 prosenttia vastasi korkeakoulututkinnon tasoa. Positiivista oli se, että korkeasti koulutetut maahanmuuttajat työllistyivät usein oman alan töihin: esimerkiksi hammaslääkäri työskenteli hammashoitajana tai sähköinsinööri teki sähköasentajan töitä. Vaikka esimerkit ovatkin osoituksena ulkomaalaisten työllistymisestä omaa alaa vastaaviin alempitaisoihin töihin, ovat tällaiset työt kuitenkin tärkeitä ponnahduslautoja koulutustasoa vastaavia töitä haettaessa. Kielteisesti tulkituna suomalaiset työmarkkinat hyödyntävät edelleen heikosti akateemisten osaamista. Voidaan pitää inhimillisen pääoman tuhlauksena tilannetta, jossa lääkäriksi itsensä lukenut maahanmuuttaja tekee erilaisia hoitoalan avustavia töitä.

Monia esteitä akateemisella uralla

Kyselyaineiston perusteella korkeakoulutettujen maahanmuuttajien työllistyminen on vaikeaa. Kyselyhetkellä vain kolmannes oli työelämässä, loput olivat joko työttöminä tai työvoimapolitiisessa koulutuksessa. Koulutettujen maahanmuuttajien tilanne on huono koko väestön tilanteeseen nähden ja huononee entisestään kun sitä verrataan koko väestön korkeakoulutettujen työmarkkinatilanteeseen. Maahanmuuttajien koulutuksellisen pääoman siirto maasta toiseen näyttää olevan vaikeaa. Lähtömaassa hankittua koulutusta ei joko haluta tai osata hyödyntää suomalaisilla työmarkkinoilla. Bauer & Zimmerman (1998, 14–15) ovat todenneet korkeakoulutuksen kautta hankitun pääoman olevan hankalamminkin siirrettävissä maasta toiseen kuin käytännöllisen koulutuksen (Forsander 2002, 52–56). Ovatko siis korkeakoulutetut maahanmuuttajat hyvästä koulutuksesta huolimatta vaikeimmin työllis-

tettävä maahanmuuttajaryhmä?

Niukkaa työllisten määrää voi selittää mm. maahanmuuttajien Suomeen muuton syyt; joutokassa oli vain muutama työvoimapolitiittinen muuttaja. Toiseksi on selvää, että kotoutuminen uuteen maahan vie oman aikansa. Työllistyminen tai edes työnhaun aloittaminen on mahdollista useimmilla vasta kielellisten, kulttuuristen, elämänhallintaan sekä työelämään liittyvien valmiuksien omaksumisen jälkeen. Heti Suomeen muuton jälkeinen tarkastelu ei siten ole kovin mielekäästä. Samoin 1990-luvun lama, jonka aikana suuri osa kyselyyn vastanneista saapui Suomeen, on varmasti vaikeuttanut maahanmuuttajien työllistymistä entisestään. Lisäksi korkeakoulutausta saattaa olla osasyynä suureen työttömien määrään; pitkään kouluttautuneet eivät välttämättä ole valmiita ottamaan vastaan mitä tahansa työtä, vaan haluavat pysyä ennemmin työttöminä kuin olla koulutustaan vastaamattomissa töissä.

Korkeakoulutettujen maahanmuuttajien työllistymiseen vaikuttaa myös se miltä alalta tutkinto on hankittu. Tutkinnon tai ammatillisen pätevyyden tunnustaminen on keskeisessä asemassa esimerkiksi terveydenhoito- ja opetusalalla. Toisaalta on aloja, kuten humanistinen ala, joille suomalaistenkin on vaikea työllistyä. Liian spesifillä tutkinnolla voi olla myös hankala löytää töitä. Esimerkiksi Martinheikki-Kokko (2002, 42) on tutkimuksessaan todennut erityisesti venäläisillä insinööreillä olevan vaikeuksia työllistyä koulutustaan vastaaviin töihin Suomessa. Länsimaiden ulkopuolella hankittua tekniikan alan koulutusta saatetaan pitää joko vanhentuneena tai muulla tavoin soveltumattomana suomalaisiin alan töihin. Toisaalta asia voidaan muotoilla myös niin, että suomalaiset työmarkkinat eivät osaa hyödyntää venäläisinsinöörien erikoisosaamista. Silti edellä mainittujen kriteerienkään täyttyminen ei välttämättä avaa maahanmuuttajille ovia heidän pyrkiessään suomalaisille työmarkkinoille. Torjunta voidaan verhoittaa monenlaisiin lisävaateisiin ja maahanmuuttajilta voidaan edellyttää vielä jotain ”ylimääräistä tarjottavaa”, jotta työnantaja valitsisi ennemmin vieraasta maasta tulleen kuin suomalaisen kilpikumppanin. Mikään yksittäinen syy ei siis selälaisenaan riitä selittämään tutkittavien heikkoutta työmarkkina-asemaa, vaan tilanteeseen vaikuttavat useat tekijät.

Korkeakoulutettujen maahanmuuttajien osaa-

minen on yhteiskunnalle resurssi, joka tulee hyödyntää. Siksi maahanmuuttajien kannustaminen tutkinnon tunnustamiseen tai ammatinharjoittamisluvan hakemiseen on ensiarvoisen tärkeää. Tällä tavoin maahanmuuttajat ja suomalaiset työnhakijat saadaan ainakin kelpoisuusvaatimuksiltaan samalle lähtöviivalle. Mikäli monikulttuuristen työyhteisöjen merkitystä ei Suomesa ymmärretä, saattaa yhä kansainvälistyvämässä työelämässä olla edessä tilanne, jossa työmarkkinat tuhlavat tulevaisuuden pääomia. Koulutuksen järjestäminen maahanmuuttajille on tärkeää myös heidän itsensä vuoksi: aikaisemman statuksen nopea romahtaminen sekä yhtäkkinen kelpaamattomuuden tunne kalvaa monen itsetuntoa niin, että oman alan töiden hakeminen voi muodostua ylivoimaisen vaikeaksi.

Lähteet

- Bauer, T. & Zimmerman, K.F. (1998). *Occupational mobility of ethnic migrants. Research on immigration and integration in the metropolis*. Working paper series 98–11. Vancouver Centre of Excellence.
- Forsander, A. (2000). Työvoiman tarve ja maahanmuuttopolitiikka – onko maahanmuuttajien osaaminen vastaus työvoiman kysyntään? Teoksessa M-L. Trux (toim.) *Aukeavat ovet – kulttuurien moninaisuus Suomen elinkeinoelämässä*. WSOY. 143–202.
- Forsander, A. (2002). *Luottamuksen ehdot. Maahanmuuttajat 1990-luvun suomalaisilla työmarkkinoilla*. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 39/2002. Väestötutkimuslaitos, Väestöliitto.
- Forsander, A. & Alitolppa-Niitamo, A. (2000). *Maahanmuuttajien työllistyminen ja työhallinto – keitä, miten ja minne?* Työhallinnon julkaisuja 242. Työministeriö.
- Haapakorpi, A. (2004). *Kulttuurista rajankäyntiä. Nuorten ja korkeakoulutettujen maahanmuuttajien koulutus- ja työmarkkinahistoria ja –orientaatio*. Raportteja ja selvityksiä 43/2004. Palmenia.
- Harinen, P. (toim.) (2003). *Kamppailuja jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa*. Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisotutkimusseura, Julkaisuja 38.

- Huttunen, H-P. (2002). Akateemisten ahdinko: miten päästä oman alan töihin? Teoksessa O. Lepola (toim.) *Koto-maana Suomi. Kertomuksia maahanmuutosta 1999–2001*. Työministeriö. 80–85.
- Janiskaja-Lahti, I. Liebkind, K. & Vesala, T. (2002). *Rasismi ja syrjintä Suomessa. Maahanmuuttajien kokemuksia*. Gaudeamus.
- Korkiasaari, J. & Söderling, I. (1994). Muuttoliike. Teoksessa S. Koskinen, T. Martelin, I-L. Notkola, V. Notkola & K. Pitkänen (toim.) *Suomen väestö*. Gaudeamus.
- Martinheikki-Kokko, K. (2002). Kotoutumis-suunnitelmana maahanmuuttajan kompetenssi kartoittamisvälineenä. Teoksessa O. Lepola (toim.) *Koto-maana Suomi. Kertomuksia maahanmuutosta 1999–2001*. Työministeriö, Edita. 41–50.
- Nätti, J. (1988). *Työmarkkinoiden lohkoutuminen Suomessa*. Työvoimapolitiittisia tutkimuksia Nro 78. Työvoimaministeriö.
- Opetushallitus. (2004). *Ulkomailla suoritettujen tutkintojen tunnustaminen Suomessa*. Opetushallitus.
- OPM (2002). *ETA-alueen ulkopuolelta tulevien lääkäreiden ammatinharjoittamisoikeudet ja työllistyminen*. Opetusministeriön työryhmiem muistioita 8:2002. Opetusministeriö.
- Piore, J. (1979). *Birds of passage. Migrant labor and industrial societies*. Cambridge University Press.
- Pohjanpää, K. Paananen, S. & Nieminen, M. (2003). *Maahanmuuttajien elinolot. Venäläisten, virolaisten ja vietnamilaisten elämää Suomessa 2002*. Elinolot 2003:1. Tilastokeskus.
- Rinne, R. (1998). Akateemiset tutkinnon muuttavana työmarkkinavaluuttana. Teoksessa M-R, Järvinen, R. Rinne & E. Lehtinen (toim.) *Yliopistot ja muuttuva työelämä*. Turun yliopiston kasvatustieteiden laitos, Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus.
- Rouhelo, A. (2001). *Akateemisten työllistymisen, tulevaisuuden muutostuulet ja piilevät työmarkkinat*. Turun yliopiston kasvatustieteiden laitos, Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus.
- Saarinen, M. (2000). *Tunnustetaanko tutkinnot? Tutkintojen tunnustaminen Euroopan unionissa esimerkkinä Suomen ja Saksan liittotasavallan tutkintojen vastavuoroinen tunnustaminen*. Tampereen yliopisto.
- Salmio, T. (2000). *Kylmän sodan loppuminen ja EU-jäsenyys muuttivat Suomen maahanmuuttopolitiikkaa*. Siirtolaisuus, Migration 2/2000. 21–26.
- Suikkanen, A. Linnakangas, R. Martti, S. & Karjalainen A. (2001). *Siirtymien palkkatyö*. Sitran raporteja 16. Sitra.
- Suurpää, L. (2002). *Erilaisuuden hierarkiat. Suomalaisia käsityksiä maahanmuuttajista, suvaitsevaisuudesta ja rasismista*. Nuorisotutkimusverkosto, Julkaisuja 28.
- Suutari, M. (2003). *Korkeakoulutettujen työelämäurien alkuvuodet. LAASER-projektin loppuraportti*. AKAVA.
- Teichler, U. (1999). *Higher education policy and the world of works: Chancing conditions and challenges*. Higher Education Policy. Vol. 12, Issue 4, pp. 285–312.
- Tilastokeskus (2004). *Ulkomaalaiset ja siirtolaisuus 2003*. Väestö 2004:6. Tilastokeskus.
- Ulkomaalaislaki (2004). 30.4.2004/301.
- Ylänkö, M. (1997). Afrikkalaisten integraationäkymät. Pohdintoja Suomen lähtökohdista vastaanottajamaana. Teoksessa H. Schulman & V. Kanninen (toim.) *Sovussa vai syrjässä? Ulkomaalaisten integroituminen Helsinkiin*. Tutkimuksia 12. Helsingin kaupungin tietokeskus. 27–58.

Viitteet

1. Artikkelin liittyä kirjoittajan väitöskirjatutkimukseen.

2. Nämä ns. työvoimapolitiittiset muuttajat tulevat maahan tiettyä työtehtävää varten. ETA-alueen ulkopuolisten maiden kansalaiset tarvitsevat Suomessa työskentelyä varten työntekijän oleskeluluvan (Ulkomaalaislaki 2004).

3. Tutkinnon tunnustamisella tai rinnastamisella viitataan prosessiin, jossa henkilö saa virallisen päätöksen siitä mihin hänen tutkintonsa kelpaa. Termiä tutkinnon tunnustaminen käytetään EU/ETA-maissa suoritettujen tutkintojen kohdalla, rinnastamista puolestaan näiden maiden ulkopuolella hankituista tutkinnoista. Päätöstä haetaan pääosin Opetushallitukselta, mutta esimerkiksi terveydenhuollon alalla luvan ammatinhar-

joittamiseen antaa Terveystieteiden tutkimuskeskus (TEO). (Opetushallitus 2004.) Jatkossa käytän termiä tutkinnon tunnustaminen, koska valtaosa korkeakoulutetuista oli suorittanut tutkintonsa EU/ETA-maiden ulkopuolella.

4. Koulutustieto voi jäädä puuttumaan esimerkiksi silloin, kun koulutuksesta ei ole riittävästi näyttöä tai kun koulutusta ei voida verrata suomalaisen koulutusjärjestelmään. Koulutustieto jää puuttumaan myös tilanteissa, jossa henkilö ei ole ollut missään tekemissä tietoja päivittävien viranomaisten kanssa tai kun henkilöllä ei ole minkäänlaista koulutusta.

5. SPECIMA -projekti on valtakunnallinen Turun työvoimatoimiston Kansainvälisten palveluiden hallinnoima ESR -projekti, jonka tavoitteena on luoda uusia pätevyys- ja täydennyskoulutusmalleja sekä kehittää hyviä käytäntöjä korkeasti koulutetuille maahanmuuttajille.

6. Tulosten laajemman yleistettävyyden kannalta kyselyyn vastanneiden määrä on pieni.

7. Epätasaiset jakaumat eri koulutusaloilla selittyvät osittain SPECIMA -projektin eri alojen pätevyys- ja täydennyskoulutuksilla sekä projektin muilla toimenpiteillä.

8. Tutkittavilla oli Suomeen muuton ja vuoden 2004 välillä ollut työsuhteita keskimäärin kaksi. Osalla ei ollut kyselyhetkeen mennessä ollut ainuttakaan työsuhdetta, osalla niitä oli ollut lukuisia (työsuhteiden maksimimäärä yhdellä maahanmuuttajalla oli 12).

9. Amanuenssuurilla tarkoitetaan lääketieteen lisensiaatin tutkintoon kuuluvaa pakollista harjoittelua.